

Corneliu-Liviu POPESCU

Discriminare prezidențială în relația cu presa

1. Care sunt faptele?

a. În cadrul unei acțiuni publice, având tangență cu serviciile de informații ale statului român, la care participau în mod oficial și ziariști, Președintelui României i se pun întrebări legate de activitatea acestora. În concret, o întrebare a unui ziarist, adresată șefului statului, a vizat apartenența la actualele servicii secrete a membrilor fostei Securități comuniste.

Iritat de întrebare, șeful statului, discutând cu un înalt oficial al unui serviciu de informații, îl califică pe ziaristul care i-a adresat întrebarea drept „găozar”.

Afirmația este auzită de mai mulți ziariști și este făcută publică de aceștia.

Președintele României nu neagă afirmația făcută, ci susține că, atunci când o persoană ascultă fără drept discuția altora, riscă să audă lucruri care să nu-i facă plăcere.

b. Într-un al doilea incident, petrecut în ziua votului la referendumul pentru destituirea Președintelui României, șefului suspendat al statului, aflat împreună cu soția la cumpărături, i se pun întrebări despre rezultatul referendumului de către o ziaristă. Președintele suspendat îi adresează acesteia apelativul „păsărică”, apoi îi smulge telefonul mobil din mână, aparat cu care aceasta înregistrează discuția. Aparatul continuă să înregistreze și discuția privată avută în autoturism de șeful statului cu soția sa, în care acesta își exprimă nemulțumirea față de acțiunile ziaristei și o califică drept „șigancă împuțită”.

Din telefonul restituit ulterior ziaristei postul de televiziune la care aceasta lucrează recuperează înregistrarea și o dă publicității.

Într-un comunicat de presă al purtătorului său de cuvânt, Președintele României își exprimă regretul pentru faptul că o discuție privată a devenit publică și a ofensat astfel o ziaristă.

2. Criteriile de discriminare

a. Sintagmele „găozar”, „păsărică” și „șigancă împuțită” au în vedere trei criterii de apartenență la un grup determinat, prin atribuirea de însușiri unei persoane ca urmare a apartenenței – reale sau prezumate – la respectivul grup.

Astfel, când se face vorbire de „găozar”, este avută în vedere o minoritate sexuală, a persoanelor care au relații sexuale sau care preferă sexual persoane de același sex. Prin urmare, criteriul de discriminare este cel al orientării sexuale.

Expresia „păsărică”, adresată unei femei, semnifică în mod clar un tip argotic de referire la aparatul sexual al femeii. Aici, criteriul de discriminare este cel al sexului.

În sfârșit, apelativul „țigan/țigancă” vizează evident apartenența la o etnie sau rasă.

b. La nivel internațional universal, Declarația universală a drepturilor omului, în art. 2 par. 1, consacră drepturile omului fără nicio distincție, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau orice altă situație.

Modul de redactare a textului îmbină tehnica normativă anglo-saxonă (o abordare cazuistică, o enumerare a situațiilor posibile) cu aceea continentală franceză (a noțiunilor generale și abstracte), recurgându-se întâi la o enumerare, care nu este însă limitativă, întrucât în partea sa finală textul interzice diferența de tratament bazată pe orice alt criteriu.

Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice (art. 2 par. 1 și art. 26) și Pactul internațional relativ la drepturile economice, sociale și culturale (art. 2 par. 2) – surse internaționale convenționale cu vocație universală și cu caracter general – utilizează același model, consacrand drepturi pentru toate ființele umane, fără nicio distincție, și interzicând discriminarea după rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau orice altă situație¹.

În plus, la nivel internațional universal, există două instrumente specifice vizând protecția împotriva discriminării rasiale (rasă, culoare, ascendență sau origine națională ori etnică), respectiv a discriminării femeilor (discriminare bazată pe sex), și anume Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială, respectiv Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei.

c. În egală măsură, la nivel regional european, Convenția europeană a drepturilor omului (în art. 14 și în Protocolul adițional nr. 12) interzice discriminarea (în exercitarea drepturilor recunoscute de Convenție, în art. 14, respectiv cu caracter general, în Protocolul nr. 12), orice ființă umană putându-se bucura de drepturile sale fără nicio distincție, bazată în special pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație².

Tot la nivel regional european și ținând cont de evoluțiile înregistrate în timp, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, prin art. 21 par. 1, interzice orice discriminare, bazată în special pe sex, rasă, culoare, origini etnice sau sociale, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau orice altă opinie, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere, handicap, vârstă sau orientare sexuală.

¹ *Frédéric Sudre*, *Droit européen et international des droits de l'homme*, 8e éd., P.U.F., Paris, 2006, p. 259-275.

² *Idem*, p. 259-275; *Jean-François Renucci*, *Droit européen des droits de l'homme*, 3e éd., L.G.D.J., Paris, 2002, p. 108-117; *Corneliu Bîrsan*, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, vol. I, Ed. All Beck, București, 2005, p. 888-918.

3. Existența discriminării

a. Existența discriminării este legată nu numai de suprimarea sau restrângerea brutală, directă, a drepturilor unei persoane, bazată pe un criteriu de discriminare, ci ea poate să însemne și o atitudine negativă față de persoana respectivă, având în vedere un criteriu de discriminare, întrucât persoana respectivă este pusă într-o situație de inferioritate, de umilire, de atingere gravă a demnității sale.

Atitudinea discriminatorie există indiferent dacă trăsătura respectivă ori apartenența la un anumit grup este reală sau doar imputată ori presupusă.

În concret, contextul în care au fost făcute afirmațiile Președintelui României, de fiecare dată, era unul în care apartenența la o minoritate sexuală, la grupul social al femeilor, respectiv la o minoritate etnică, avea o conotație clar negativă, fiind expresia disprețului persoanei autoare a afirmației față de grupurile respective și față de persoanele care – în mod real sau doar presupus – aparțin acestora.

b. În dreptul internațional al drepturilor omului, la nivel universal, interzicerea discriminării rasiale și interzicerea discriminării femeilor sunt două forme extrem de importante ale interzicerii discriminării, dovadă fiind și faptul că lor le sunt consacrate două instrumente internaționale convenționale specifice și au fost create două organe internaționale de protecție cu caracter specializat.

Aceste două forme de interzicere a discriminării au devenit drepturi ale omului consacrate nu doar convențional, ci și cutumiar, întrucât normele juridice afirmând aceste drepturi nu mai au doar o valoare convențională, ci au dobândit și o valoare cutumiară. Prin urmare, normele juridice în cauză leagă din punct de vedere juridic nu doar statele parte la tratatele internaționale respective.

Mai mult decât atât, interzicerea discriminării rasiale și interzicerea discriminării femeilor au devenit drepturi ale omului consacrate prin norme imperative ale dreptului internațional (*ius cogens*).

c. Interzicerea discriminării este un drept extrem de important la nivel regional european.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului afirmă că ne găsim în prezența unui principiu fundamental, pe care îl include și îl presupune Convenția europeană a drepturilor omului³.

Cu referire la discriminarea rasială, instanța de contencios european al drepturilor omului o califică drept o formă de discriminare în mod special odioasă, care este inacceptabilă într-o societate democratică⁴.

Mai mult decât atât, la nivel regional european o protecție juridică sporită este acordată interzicerii discriminării după criteriul orientării sexuale, dovadă fiind atât jurisprudența bogată în materie a jurisdicției de la Strasbourg⁵, cât și referirea expresă la acest criteriu de discriminare în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

³ CEDO, hotărârea din 21 iulie 2005, cauza *Străin c. România*.

⁴ CEDO, hotărârea din 13 decembrie 2005, cauza *Timishev c. Rusia*.

⁵ E.g.: CEDO, hotărârea din 21 decembrie 1999, cauza *Salgueiro Da Silva Mouta c. Portugalia*.

d. Sub un alt aspect, în opinia noastră discriminarea vatămă nu numai demnitatea și drepturile persoanei care posedă sau căreia i se atribuie o anumită însușire, ci și demnitatea și drepturile tuturor celorlalți oameni.

Spre exemplu, discriminarea rasială, discriminarea femeilor, discriminarea după orientarea sexuală, discriminarea după religie sau convingeri, discriminarea după limbă, discriminarea după caracteristici genetice, discriminarea după handicap, discriminarea după origine etc. este odioasă și umilitoare nu numai pentru membrii grupurilor în cauză, ci este și trebuie să fie și pentru persoanele care nu aparțin acelor grupuri, deoarece aduce atingere demnității ființei umane, în condițiile în care toți suntem egali.

4. Este relevantă absența publicității ?

a. Existența discriminării nu este condiționată în niciun fel de existența publicității.

Niciunul din instrumentele internaționale convenționale sau declaratorii și nici jurisprudența nu atașează dreptului la egalitate și la interzicerea discriminării elementul publicității.

Prin urmare, discriminarea există indiferent dacă ea s-a produs în public sau în privat.

b. Ca o comparație extremă, nicio ființă rațională nu ar putea vreodată să susțină că genocidul populației evreiești comis de naziști în timpul celui de-al doilea Război mondial nu s-a bazat pe discriminare rasială, întrucât faptele nu s-au produs în public (ci, dimpotrivă, autorii au încercat să le țină secrete).

c. În concret, afirmațiile „găozar”, „păsărică” și „țigancă împutită” au fost rostite de Președintele României în împrejurări diferite din punctul de vedere al publicității.

Astfel, „păsărică” este o afirmație făcută într-un loc public, în prezența mai multor persoane și a unor aparate de înregistrat folosite la vedere de ziariști, publicitatea fiind cunoscută de cel în cauză și fiind maximă.

Cuvântul „găozar” a fost utilizat într-o discuție avută cu un înalt oficial al statului, într-un loc public, unde se aflau și alte persoane și care, întâmplător, au auzit respectiva conversație.

În sfârșit, sintagma „țigancă împutită” a apărut într-o discuție privată dintre șeful statului și soția sa, în autoturismul lor personal și fără prezența altor persoane.

Indiferent însă de existența și de gradul de publicitate a afirmațiilor discriminatorii, discriminarea a avut loc.

5. Este licită aducerea la cunoștința publicului a afirmațiilor discriminatorii?

a. Afirmația „găozar” a fost făcută de șeful statului într-o discuție avută cu un înalt oficial al unui serviciu de informații, într-un loc accesibil publicului, în care se aflau mai mulți ziariști care au auzit întâmplător discuția. Respectiva discuție purta asupra întrebărilor publice adresate oficial șefului statului de către ziariști, referitoare la prezența foștilor ofițeri de Securitate în structurile actualelor servicii de informații.

Președintele României s-a adresat direct cu „păsărico” unei ziariste aflate într-un loc public, în prezența multor persoane, în condițiile în care ziaristii utilizau la vedere aparate de înregistrat. Este adevărat faptul că șeful statului se afla într-o ipostază privată, la cumpărături, dar în repetate rânduri acesta a acceptat și a dorit prezența presei (la cumpărături, în restaurante etc.), pe care chiar personalul Administrației Prezidențiale a anunțat-o în prealabil despre locul și perioada apariției Președintelui, ca elemente în strategia de imagine publică ale acestuia. În momentul în care presa este anunțată exact și pe scară largă de personalul Administrației Prezidențiale despre locul și momentul în care șeful statului iese la cumpărături cu soția, locul este public și mulți ziarști sunt de față, nu mai putem vorbi despre dorința persoanei de a-i fi protejată viața privată, pe care a înțeles să o facă publică. Mai mult, ziarista avea la vedere aparatul de înregistrat, Președintele a acceptat discuția cu ziarista și a făcut chiar glume, perioada era de maxim interes pentru public (activitatea și atitudinea șefului statului în ziua referendumului ce viza destituirea sa), iar întrebările puse la momentul reacției Președintelui vizau exclusiv chestiuni de interes public (și anume rezultatele la acest referendum).

Cât privește sintagma „țigancă împutită”, deși aceasta a fost utilizată într-o discuție strict privată între Președinte și soția sa, în interiorul autoturismului personal și fără prezența altor persoane, ea a fost înregistrată nu ca urmare a unor manopere ilicite ale ziaristei, ci pe telefonul mobil proprietatea sa, de care fusese deposedată ilicit și prin forță de Președinte, telefon pe care Președintele a uitat să îl închidă și de pe care agenții săi nu au fost capabili să ștergă în mod complet și definitiv înregistrările înainte de a-l înapoia proprietarei, care a descoperit apoi acele înregistrări efectuate cu și conținute în interiorul bunului său.

b. Potrivit jurisprudenței constante a Curții Europene a Drepturilor Omului, chiar dacă oamenii politici aleși ai națiunii au dreptul la respectarea vieții private pe terenul art. 8 din Convenția europeană a drepturilor omului, în cazul lor limitele dreptului la respectarea vieții private sunt mult mai reduse decât în cazul oamenilor obișnuiți, deoarece ei se expun în mod conștient și voluntar unei priviri atente a publicului și a presei asupra lor.

Mai mult, oamenii politici trebuie să dea dovadă de o mare toleranță la criticile publicului și ale presei față de activitatea lor.

În plus, Curtea recunoaște presei dreptul la o anumită doză de exagerare și chiar de provocare.

c. În același sens, atunci când este vorba despre chestiuni de interes public, nu poate fi vorba despre protecția vieții private a aleșilor, ci despre libertatea de exprimare (atât libertatea de opinie, cât și libertatea de informație) a publicului și a presei.

Astfel, atât chestiunea prezenței fostelor cadre ale Securității represive a regimului totalitar comunist în structurile serviciilor secrete ale statului român democratic (în condițiile în care însuși șeful statului afirmă că în anumite structuri eliminarea a fost totală și pretinde că este partizanul lustrației), cât și problema rezultatului referendumului vizând destituirea titularului celei mai înalte magistraturi în stat reprezintă aspecte de interes public maxim în societate, față de care viața privată nu poate fi opusă cu succes libertății de opinie și de informație.

În același timp, faptul dacă șeful statului are o gândire, expresii și atitudini discriminatorii (rasiste, sexiste și homofobe), fie în public, fie în raporturile cu un înalt oficial al unui serviciu de informații, fie chiar în privat, reprezintă indiscutabil chestiuni de interes public.

d. În concluzie, aducerea la cunoștința publică a expresiilor și atitudinilor discriminatorii ale Președintelui României reprezintă o simplă exercitare, de către ziariști, a libertății de exprimare garantate de art. 10 din Convenția europeană a drepturilor omului, fără a viola în vreun fel dreptul la respectarea vieții private a acestuia, sub aspectul art. 8 din Convenție.

6. Violarea libertății presei

a. În toate cele trei cazuri, discriminarea (rasială, după sex și după orientarea sexuală) a vizat ziariști, care își exercitau profesia.

Caracterul negativ al discriminării și aducerea la cunoștință publică a acesteia (la care ziariștii erau îndreptățiți) reprezintă, în egală măsură, și o ingerință nejustificată în libertatea de exprimare, sub forma libertății presei (presa fiind calificată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului drept „câinele de pază al democrației”), un drept esențial într-o societate democratică, întrucât aceasta este pluralistă.

Prin urmare, afirmațiile cu caracter discriminatoriu la adresa ziariștilor constituie nu numai o violare a dreptului la interzicerea discriminării, ci și a libertății de exprimare (în general) și a libertății presei (în special).

b. În același timp, jurnalista calificată drept „păsărică” și „țigancă împutită” a avut „dreptul” și la mai mult din partea Președintelui (în acel moment suspendat) al României, și anume deposedarea prin violență de telefonul mobil, cu care înregistra video și audio – la vedere – discuția cu acesta.

Deposedarea unui ziarist de aparatul de înregistrat utilizat în exercitarea profesiei, unită cu atitudinea sfidătoare a celui în cauză față de eventuala plângere adresată poliției pentru această faptă, precum și cu faptul că în aparatul respectiv agenți ai Președintelui au umblat și au încercat (neprofesionist...) să șteargă înregistrările efectuate reprezintă o violare distinctă a libertății presei, precum și una a dreptului de proprietate.

7. Concluzii

În opinia noastră, expresiile „țigancă împutită”, „păsărică” și „găozar”, utilizate de Președintele României, în public sau în privat, cu referire la ziariști care se aflau în exercitarea profesiei și care îl abordau pe șeful statului cu chestiuni de maxim interes public, constituie atât discriminare etnică, a femeilor și după orientarea sexuală, cât și violarea libertății presei, iar aducerea lor la cunoștința publică nu semnifică încălcarea în vreun fel a vieții private a șefului statului.